

KONYA ÇEVRESİ TARİH ARAŞTIRMALARI - 1 : HİTİTLER'DEN ROMALILAR'A KADAR İSAURİA BÖLGESİ

Yrd. Doç. Dr. Hasan Bahar* □

A- COĞRAFİ KONUM:

Antik dönemde "İsauria Bölgesi", bugünkü Konya vilayetinin güneyinde yer alan Bozkır, Hadım, Seydişehir ve Taşkent ilçelerinin kapladığı alan ve bu alanın çevrelediği bölgeye denilmekteydi (Harita 1). Bu bölgenin merkezi de Bozkır'da bulunan Isauria Nova (Zengibar Kalesi) idi (Resim 1).

Sözünü ettiğimiz bu alan Torosların kuzeye bakan yamaçlarında yer almaktadır. Bölge coğrafi olarak Taşeli Yaylası içinde yer alır. Bölge bünye bakımından yayla morfolojisini yansıtır. Yüksek ve devamlı sıradağlar, bunlar arasında uzanan geniş dalgalı ve çok yüksek yaylalar, derin vadiler bölgenin özelliğini oluşturur(1).

Bölgenin en önemli akarsuyu Göksu nehridir. Göksu Nehri'nden antik yazarlarda Kalykadnos olarak söz edilir(2). Marcellinus'a göre bu nehir Kilikia ile Isauria bölgeleri arasında sınırı oluşturmaktaydı(3). Uzunluğu 250 km. den fazla olup 10.000 km lik bir havzaya sahiptir. Hadım Göksuyu ve Ermenek Göksuyu olarak iki büyük kola sahiptir(4).

Bölgenin ikinci önemli akarsuyu Çarşamba Çayı'dır. Antik dönemde adından pek söz edilmez. Hititler döneminde ise Hulaya Nehri denilmekteydi. Nehir Havzasına da Hulaya Nehri Ülkesi deniliyordu(5).

* Selçuk Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

1 Saraçoğlu, H., Akdeniz Bölgesi, II. Bas., Ankara, 1989, s.322; Yalçınlar, İ., "Bozkırda Fosillli Kambro - Ordovisyen Tabakalar (Konya)", Coğrafya Araştırmaları, II, Ankara, 1990, s. 120.

2 Pauly, D.K., "Kalykadnos", RE, III, 1979, s.93; Strabon, XIII, 627; Plinius, N.h., V.93.

3 Marcellinus, A, XIV. 8.1

4 İzbirak, R., Türkiye, I, II, Ankara, 1972, s.86.

5 Garstang, J., Garstang, J., "The Hulaya River Land and Dadassas a crucial problem in Hittite Geography", JNES, III, 1944, s.31 vdd.;

Çarşamba Suyu kapalı bir havza oluşturur(Resim 2). Akarsu adını Bozkır'dan gelen kolundan alır(6). Diğer kol ise 1914 yılında bir Alman şirketi tarafından yapılan sulama kanalları Beyşehir Gölü'nden gelen koldur. Bu kollar Mavi Boğaz'da birleşerek kuzeydeki Çumra ovasına akarlar(7).

Bölgenin Üçüncü önemli havzası Suğla Gölü çevresidir. Antik kaynaklarda Trogitis olarak bilinen Suğla Gölü 136 000 km² lik bir alanı kaplar. Konya'nın Yalınhöyük ve Seydişehir ilçeleri sınırları arasında yer almaktadır. Bu bölgede prehistorik ve ilk çağ dönemlerine ait önemli yerleşmeler bulunmaktadır(8). Isauria Bölgesinin Batı Anadolu ile bağlantısını sağlaması bakımından önemli bir stratejik konuma sahiptir.

Göksu nehri ve kollarının yer aldığı derin vadiler, Akdeniz'in ılıman iklimini Torosların içlerine kadar taşımaktadır. Bu ılıman etki İç Anadolu'nun Bucaklısı ve Hadim kesimine kadar sokulmaktadır. Taşeli yaylasının Ermenek yöresinde yer yer sedir ormanları bulunur. Bunun sınırı kuzeyde Hadim'in Gevne (Beyreli) köyünden başlar(9). Hadim'in Korualan çevresinde Köknar, Bolat Yaylası civarında ve Taşkent çevresinde çam bulunur.

Bölge Prehistorik dönemdeki Orta Anadolu'da bulunan Hasan Dağı, Avladağ, Çiftlik ve Acıgöl obsidyen yatakları ile Suberde, Erbaba, Çukurkent, Çarçın, Karalın Beldibi ve Mersin civarındaki Yümüktepe arasında geçiş bölgesinde yer almaktadır. Özellikle Göksu vadisinin bu dönem ticaretinde önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır(10).

B- TARİHİ COĞRAFYA:

1) M.Ö. III. ve II. Binyılları:

Bölge M.Ö.III. binyılda Luvi kökenli bir halk tarafından işgal edilmiştir (11). Luviler M.Ö. III. bin yıldan Hellenistik döneme kadar bölgedeki varlıklarını sürdürmüşlerdi. Bölgede yapılan yüzey araştırmalarında Laranda (Karaman),

6 Saraçoğlu, Age., s.312 vd.

7 Yalçınlar, I., Age., s.117.

8 Saraçoğlu, H., Age., s. 430; Saraçoğlu, H., Bitki Örtüsü, Akarsular ve Göller, İstanbul, 1962, s.312 vd.; Çetlik, A.R., İç Anadolu'nun Vejetasyonu ve Ekolojisi, Konya, 1985, s.30 vd.

9 Bahar, H., Isauria Bölgesi Tarihi, Konya, 1991, s.30 vd.(Basılmamış Doktora Tezi).

10 Garstang, J. Prehistoric Mersin, Oxford, 1953, s.27 vd.; Mellaart,J., The Neolithic of The Near East, London,1975, s.41 vd.,106 vdd.,Hrt.,II.; Blalor,P., "The Chalcolithic Stone Industry of Çatal Hüyük", AS., XII, 1962,s.109.

11 Mellaart, J., AS., XIII, s.205 vd.

Artanada (Dülgerler), Isaura Nova (Zengibar Kalesi) ve Olba (Uzuncaburç) gibi antik yerleşmelerde Luvice isimlerle karşılaşmıştır(12). Bu etnik yapıdan dolayı Hititler bölgeye Luviya ya da Lukka diyorlardı. Zamanla Luvi tanrısı Tarhunt'tan dolayı bölgeye "Tarhuntassa" denilmiştir. Hitit imparatoru Muvattallış'ın Kadeş Savaşı öncesinde Kaşka saldırılarından endişe duyarak başkentini Hattuşaş'dan Tarhuntaşşa'ya naklettiği bilinmektedir. Kadeş Savaşı sonrası Hitit başkenti bu geçici merkezden Hattuşaş'a geri götürülmüştür. Fakat Tarhuntassa dini bir faaliyet merkezi olmaya devam etmiştir. Bu krallığın başına da oğlu Urhi Teşup atanmıştır(13). Bu olayların devamı ve Tarhuntassa denilen bölgenin sınırları, 1986 yılında Boğazköy'de bulunan, Bronz bir tabletde açıklığa kavuşmuştur (14). Bu tabletten elde edilen bilgilere göre Muvattallış'ten sonra hükümdar olan III. Hattuşiliş ile Urhi Teşup arasında anlaşmazlıklar çıkmış bunun üzerine Urhi Teşup görevden alınmıştır. Bunun üzerine yine Hitit hanedanından Kurunta Tarhuntaşşa'ya kral olarak atanmıştır. Tablet'in konusunun ağırlığını III. Hattuşiliş'in oğlu Hitit kralı IV. Tuthalia ile Ta-huntaşşa kralı Kurunta arasındaki antlaşma oluşturmaktadır. Antlaşma yaklaşık olarak M.Ö. 1235 yıllarına aittir. Tarhuntassa'ya kral olarak atanan Kurunta'nın Muvattallış'in oğlu olması Hattuşaş'daki Hitit yönetimini tahta ortak olabileceği konusunda kuşkulandırmıştır. Bu nedenle bir antlaşma yapılarak Ta-huntaşşa'ya özel haklar verilmeyle birlikte Hattuşaş yönetiminde hak talep etmemesi ifade edilmiştir. Ayrıca Tarhuntassa'nın statü bakımından Kargamış krallığı ile aynı olduğunu öğrenmekteyiz.

Bronz Tabletten çıkarılan sonuca göre, Ta-huntaşşa'nın sınırı şu şekildedir: Bölgenin kuzey sınırı; Pisidiya'nın Hatti'ye sınır olan bölgesinden başlayıp, doğuya doğru yönelip Kybistra'ya(Ereğli) kadar vanyordu. Bu sınır çizgisi Sultan Dağlarından Karacadağ'a kadar uzanmaktadır. Ayrıca bu alan IV. Tuthalia'nın yazıtları olarak bilinen Ilgın'ın kuzeyinde bulunan Yalburt, Ilgın - Kadınhanı sınırında yer alan Köylütolu, Ereğli'nin kuzeybatısındaki Emirgazi anıtları

12. Cate, Ten H., The Luwian Population Groups of Lycia and Cilicia Aspera, During the Hellenistic Period, Leiden, 1965, s.1888 vdd.

13. Bittel, K., Grundzüge der Vor-und Frühgeschichte Kleinasien, Tübingen, 1950, s.54.; Mellaart, J., Some Reflections on The History and Geography of Western Anatolia In the late Fourteenth Centuries B.C., Anadolu Araştırmaları, X, 1986, s.214 - 230.; Ruth, H., The Archaeology and History of Western Anatolia During The Second Millenium B.C., Pennsylvania, 1974, s.225.; Otten, H., Die Bronzetafel In 1986 in Boğazköy, 1989, s.5

14. Otten H., Die Bronzetafel, IX. Kazi Sonuçları Toplantısı, I, Ankara, 1987, s.271-298.; Neve P., Boğazköy-Hattuşaş Kazıları 1986, IX. Kazi Sonuçları Toplantısı, I, Ankara, 1987, s. 253 vd.; Otten, H., Die Bronzetafel, aus Boğazköy ein Staatvertrag Tuthallija IV, Wiesbaden, 1988.; Otten, H., Die Bronzetafel, 1989, s.1-35.

ile sınırlandırılabilir. Doğudaki sınır Ereğli'den başlayarak, Kilikia Kapılarını geçerek Akdeniz'e ulaşmaktadır. Batıdaki sınırın antik dönemdeki Kestros olarak bilinen Aksu ırmağı ve Eğridir Gölü hattı oluşturmaktadır.

Bronztablet l'den Ta-huntaşa ve komşu ülkeler hakkında bilgiler bulunmaktadır. Tarhuntassa'ya sınır olan ülkelerin başında Hulaya Nehri ülkesi de yer almaktadır. Bu dönemdeki Hulaya Nehri ülkesi Antik dönemdeki İsauria bölgesinin kuzey sınırları içinde bulunan Çarşamba Çayı ve çevresidir. Öncelikle Bronze Tablette verilen Hulaia Nehri Ülkesinin sınırlarını belirleyen şehirler ve dağlar şunlardır:

Hulaia Ülkesinin Pitassa sınırındaki komşu şehirler ve geçtiği belgeler:

Nahhanta, (StBoT Bh 1 22, 27),

Walwara, (StBoT Bh 1 53), KBo IV 10 Vs.29; KUB XXI 6a Rs. ? 8'.;KBo IV Vs. 29. J. Mellaart Walwara'ı Göksu'nun yukarı havzasında göstermiştir(15).

Hasuwanta, (BT 1 53),

Tarapa, (StBoT Bh 1 54, 79),

Sarnanta (StBoT Bh 1 54),

Tupisa (StBoT Bh 1 54),

Paralassa (StBoT Bh 1 54),

Uppassana (StBoT Bh 1 46,47, 76) ,

Zarnila (-a)- as(-), (StBoT Bh 1 19, 20): KBo Vs.16. :KBo IV 10 Vs. 17 ;
Hulaia ülkesinin Pitassa'ya yakın bir şehridir(16).

Hattassa (StBoT Bh 1 27, 28)

Hulaia nehri ülkesine ait yerleşmeler ve geçen belgeler;

15 Mellaart, J., AnAr., X, s.230, Lev., I; TAVO B III 6 (Tübingen Atlas des Vorderen Orient). 1992 haritasında Suğla Gölü güneyine yerleştirilmiştir. ; E. Forrer bunlardan biraz daha kuzeye yerleştirmiştir. Bu konuda Bkz. Forschungen I, Berlin , 1926, s.29 vd.; Garstang, JNES III, 1944, s.31 vdd.; Garstang, J. - O. R. Gurney, The Geography of the Hittite Empire. London, 1959,s.67, 71.; Ayrıca III. Hattuşiliş ile Tarhuntassa vassal kralığının yaptığı başka bir antlaşmada (CTH 82) Hulaya nehri ülkesi ve komşuları hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgilerden Tarhuntassa içindeki alt bölgeleri öğrenmekteyiz. Walwara bu bölgelerden biri olup, III.Hattuşiliş'e ait olan KUB XXI 6, 6a: XXXI, 19: KBo; IV, 10I da da sözü edilmektedir.

16 Garstang, J., - Gurney, O., Geography.,s. 66,70.; Tischler, J. - del Monte, F., RGTC VI, s.495

Zarata (StBoT Bh 1 32); KBo IV 10 Vs. 21. Hulaia ülkesinin Usa sınırında bir şehirdir(17).

Santimma (StBoT Bh 1 37): KBo IV 10 Vs. 24.; KBo IV Vs. 23(18).

Alana (StBoT Bh 1 39 - 40); KBo IV 10 Vs. 24, 25 ; Hulaia ülkesi ile Hatti arasında Arlanta Dağı'ndadır. Bugünkü Ereğli'deki Alan olduğu tahmin edilmektedir(19).

Ninanta (BT I 44),

Nata (StBoT Bh 1 55)

Hulala - Hatti sınırındaki şehirler:

Hatti'ye ait Sallia(BT I 49),; KBo IV Vs. 29 ; KBo I, 5 IV 45, 48.; KUB XXVI 43 Vs. 25 = 50 Vs. 17. Pozanti yakınında olduğu tahmin edilmiş ve Takır Dağ'ın güneyindeki Saray mevkiine yerleştirilmiştir(20).

Usalaz(StBoT Bh 1 50);KBo IV 10 Vs. 32. Hulaia ile Walma arasında bir şehirdir. Garstang - Gurney' e göre Roma döneminde adından Isaura Nova olarak söz edilen, günümüzdeki adı ile Zengibar Kalesidir(21).

Hassuwanta(StBoT Bh 1 50, 66) ,

Mila (StBoT Bh 1 51) ,

Palmata (BT I 51),

Hashasa (BT I 51),

Sura (BT I 51),

Simmuwanta (BT I 51),

Hulaia'nın denize yakın şehirleri:

Mata (StBoT Bh 1 57) ; Denize yakın bir bölgede yer almaktadır. KBo IV 10 Vs. 30; Forrer'e göre günümüzdeki Divle'dir(22).

17 Forrer, E., Forschungen, s. 27; Garstang, J. - Gurney, O., Age, s.9

18 Forrer, E., Age, s.23; Garstang - Gurney, Age, s. 67,70.

19 Tischler J. - del Monte, F., Age, s. 5; Forrer, E., Age, s.21 vd.; Garstang, J., JNES., s.31.; Garstang - Gurney, Geography., s.67,70; Luvite ala- kökünden gelmektedir. Bkz., Laroche, E., Dictionaire de la Langue Louvite, Paris, 1959, s.24.

20 Forrer, E., Age., s.29'da Takır Dağ'daki Saray olduğu, buna karşılık Garstang - Gurney'de Pozanti'da olduğu ileri sürülmektedir. Bkz., Geography., s.60.

21 Garstang, J. JNES., s.32; Forrer, E., Age., s.29'da burasının Zebil olduğunu belirtmiştir.

22 Forrer, E., Age., s.29.

Sanhata (StBoT Bh 1 57),; Denize yakın bir yerdedir. KBo IV 10 Vs. 30; KUB 21 6 a Rs. ? 7; Forrer günümüzdeki Koraş olduğunu iddla etmektedir(23).

Surlimma (StBoT Bh 1 57),

Saranduwa (StBoT Bh 1 57, 60);KBO IV 10 Vs. 30; Hulala ülkesinde Walwara'nın komşu şehridir ve Bronz tablette (StBoT Bh 1 57) denize yakın bir şehir olduğu belirtilmektedir.

İstapanna (BT I 58);

Sallusa (StBoT Bh 1 58),KUB XXI 6a Rs. ? 6.

Tata (StBoT Bh 1 58),

Dassa (I 59);

Parha (StBoT Bh 1 61) Klasik çağda Perge olarak bilinen Parha için buradaki metinde şöyle denilmektedir: Hatti kralı bir sefer sonucu Parha'yı alırsa Hulala ülkesine ait olacak.

Huwahhuwarwa(StBoT Bh 1 65),

Alluprata(StBoT Bh 1 65); KBo IV 10 Vs. 32; Tarsus'un kuzeyindeki İllubru'dur(24).

Kaparuwa (BT I 65),

Hassuwanta (BT I 50; 66),

Walippa (StBoT Bh 1 66),

Wala (BT I 66).

Pitassa ülkesine ait şehirler ve geçen belgeler:

Sanantarwas (StBoT Bh 1 19, 21); KBo IV 10 Vs. 17.; Hulala ile Pitassa arasında sınır şehridir.

Arimatta (StBoT Bh 1 24, 26); 2BoTU 17 B 14 ; KBo IV 10 Vs. 19; Garstang Karacadağ'a yerleştirmektedir(25).

23 Forrer günümüzdeki Koraş yerleşmesinin burası olduğunu önermiştir. Bkz. Forschungen, s.29.

24 Forrer, E., Age., s.29 vd. Garstang - Gurney , Geography., s.70.

25 Garstang, J., JNES., s.30; Forrer İse Kayseri Devell yakınına yerleştirmiştir. Age., s.27; Hulaya ülkesi içinde geçmesi bakımından Garstangın tahmini daha isbetli olmalıdır.

Ussa Ülkesi ve Geçen belgeler:(BT I 34); KBo IV Vs. 21, 22; KBo X 5, IV 32; KBo XIX 95 Vs. 4,5; KBo IV 13, I 48; 2BoT U 12 A I 27, III 20 , 146 6.; KUB 40 I lk. Rd. 4. KUB VI 45 II 38; KUB XXVI 8 IV 41.;Forrer'e göre Niğde'nin kuzeyinde Hasa Köy, Garstang'a göre Obruk yakınındaki Pyrgos, yine Garstang - Gurney'e göre Aksaray ve Bozdağ arasındadır(26).

Harazzuwa (BT I 33,34); KBo IV 10 Vs. 22

StBoT Bh 1 68 - 82 . satırlar arasında Hatti ülkesine ait olmakla birlikte Tarhuntaşşa ülkesine verilen şehirler belirtilmektedir. Bu şehirler şunlardır:

Anta, Lahuwlassi, Wastissa, Huddusa, Handawa, Daganza, Simmuwa, Sahita

Kammama halkı(BT I 71); KUB XXVI 62 I 41' , 45'; KUB V 1 II 67, KBo III 4 59; KUB V 1 II 56; KUB XIX 13+ 14 I 6'; KUB XVII 21 II 22; KBo XVI 27 I 10,11; KBo XVI 97 Vs. 28; KBo XVI 97 Vs. 5; KUB XIV 15 I 12,20. KUB XIV 15 I 12, 20; KUB V II 62; KUB XIV 15 I 18; KUB XXXVIII 2 II 22 (27).

Walistassa (BT I 72),

İnurta (StBoT Bh 1 72),

Wattanna (BT I 80),

Malhuwalliata (BT I 73),

Kasuriia (BT I 73),

Sawiiia (BT I 73),

Parliassa (BT I 74) ,

Annaulilla (BT I 74),

Puhanta (BT I 74); KUB XL 2 Vs. 38; HT 50 II 9 (28)

Gurtanassa (BT I 75),

Aralla (BT I 75),

Arunna halkı (BT I 75), (Aruna) KBo I 5 IV 43, 45 (29)

26 Tischler J. - del Monte, F., Age., s.464; Forrer,E., Age.,s.23; Garstang, J., JNES., s.30; Garstang, J. - Gurney, O., Geography., s.74.

27 Tischler J. - del Monte, F., Age., s. 167vd.

28 Tischler J. - del Monte, F., Age., s.321.

29 Tischler J. - del Monte, F., Age.,s.41.

Uppassana (BT I 46, 47, 76)

Tarhuntaşsa ülkesine sonradan verilen şehirler şunlardır:

Matarwanta (BT I 77),

Parassa (StBoT Bh I 77); KUB IX 27 + I 2 (30)

Dagannunta (StBoT Bh I 78),

Munanta (BT I 78),

Aiara (StBoT Bh I 79),

Tarapa (BT I 54, 79),

Wattassa (StBoT Bh I 80),

Talwisuwanta (StBoT Bh I 80); KUB XIX 55 Rs. 6' (31)

Hulaia İlkesindeki Dağlar:

Hawas (StBoT Bh I 19) (Pitassa sınırında); KBo IV Vs. 16; Forrer Aladağları olduğunu iddia etmiştir. Garstang ise Hakit Dağ'ını önermektedir(32)

Hatti sınırında Arlanta Dağı(StBoT Bh I 41); KBo IV 10, Vs. 24, 25; Ereğli'nin Kuzey-Batısındaki Karacadağ olduğu kabul edilmektedir(33).

Sarlaimi Dağı (BT I 48), Belgede buradâ bir havuzun olduğu belirtilmektedir.

(KUB XXI 6 a)' da ise Walwara ve komşuları şu şekildedir:

A.y. ? 4- KUR. KUR ^{MES URU} Lu- uq-qa - ma]

5- KUR ^{URU} Wa- al- ma KUR ^{URU} Wa-at - t[a-

6- KUR ^{URU} Na - hi - ta KUR ^{URU} Sal - lu - sa KUR [^{URU} ...

7- KUR ^{URU} Sa - an - ha - ta KUR ^{URU} Su- ri [-im - ma

8 - KUR ^{URU} Wa - al - wa - ra KUR ^{URU} Ha - wa - ll - l [a (34)

30 Tischler J. - del Monte, F., Age., s. 302.

31 Tischler J. - del Monte, F., Age., s. 391.

32 Tischler J. - del Monte, F., Age., s. 105; Forrer, E., Age., s. 25 vd.; Garstang, J., JNES., s.29.

33 Garstang, J. - Gurney, O., Geography., s.70 vd.

34 Otten, H., Die Bronzetafel, 1988, s.38.

Burada sözü edilen Wa - al - ma (Valma) bugün Eğridir Gölü civarına , Na - hi - ta 'nın yeri klasik dönemdeki Nagidos'a (Bozyazı- Mersin) yerleştirilmektedir(35). Ha - wa - il - [a (Havaliya) ise, Çarşamba Suyu'nun doğusuna yerleştirilmiştir(36).

Günümüzde bölgenin önemli bir merkezi olan Konya Bronz Tablet III 48'de İkuwaniia olarak geçmektedir. İkuwania ve komşusu olan bazı ülkeler Tarhuntassa krallığına bağlı olduğu gibi, bu bölgede önemli tanrıların olması nedeniyle vergiden (Sahhan ve Luzzi) muaf olmuşlardı(37). Diğer bir önemli merkez olan Karaman Bronz Tablet'te yer almamakla birlikte Hitit belgelerinde Landa olarak geçmektedir(38). Antik Çağ'da İsaurla Bölgesi ile Lykaonia Bölgesi arasında yer alan Lystra Hitit belgelerinde Luşna olarak geçmektedir. Günümüzde burasının Hatunsaray olduğu kabul edilmektedir(39). Tarhuntassa'nın doğu sınırında bulunan Ereğli Hupisna (= Kybistra) ve Kilikia geçitlerinde yer alan Pozanti ise Patuwanta (= Podandos) olarak geçmektedir(40).

İsaurla bölgesi ve yakın çevresindeki bir çok Hitit anıtı bölgenin Hititler dönemi önemini ayrı bir göstergesidir: Bölgenin batısında yer alan Beyşehir yakınlarındaki Fasillar ve Eflatun Pınar(41), Ilgın çevresindeki Yalburt ve Köylütolu, Ereğli çevresinde İvriz ve Emirgazi, Karaman 'ın batısında yer alan Karadağ ve Kızıldağ'daki anıtlar(42), Sillifke yakınındaki Keben anıtı(43) . Bu anıtlardan başka bölgenin II. bini hakkında fikir verecek bazı buluntular da elde edilmiştir. İsaurla'nın merkezi Zengibar kalesinin yaklaşık 45 km. doğusunda

35 Otten, H., Gös., yer.

36 TAVO III B 6 ; Ayrıca Bkz. StBoT Bh I 53; KUB XXVI 43 Vs. 45 ve KUB XXI 6a Vs. 7 3', Rs. 7 8' de de geçmektedir.; Tischler, J., - del Monte, F., Age., s.105.; Forrer, E., Karaman'ın güneyinde Toroslarda olduğunu göstermiştir. Forschungen, s.78.; Garstang, JNES, s.14 vd.

37 Otten, H., Die Bronzetafel, 1988, s.22, StBoT Bh I III 48; Bu ülkeler ve tanrıları şunlardır; D U plhassassi, Parsa şehri tanrı, İnuita şehri D İSTAR'ı bunlar Tarhuntassa Krallığına alttır.; Cornelius, İkuwaniia'nın Konya olduğunu belirtmektedir; Orientalia, XXVII, 1958, s.388.; XXXII, 1963, s.244. İkuwaniia 2BoTU 23A III 28.; Tischler - del Monte, Age., s. 137.

38 Forrer, E., Age., s.41'de Landa'nın antik dönemdeki Laranda = Karaman olduğunu belirtmiştir. Landa'nın geçtiği belgeler için Bkz. Tischler, J., - del Monte, F., Age., s.242.

39 Forrer, E., Age., s.42; Garstang, J., JNES., s.18.; Garstang, J.,- Gurney, O., Geography., s.64.; Cornelius, F., Geographie des Hethiterreiches , Orientalia, XXVII, s.333. Tischler, J.,- del Monte, F., Age., s.252.

40 Goetze, A., Kizzuwatna and the problem of Hittite Geography, New Haven, 1940, s.53.; Tischler, J., - del Monte, F., Age., s. 311.

41 Mellaart, J., 'The Late Bronze Age Monumentes of Eflatun Pınar and Fasillar near Beyşehir', AS., XII, s.111-117.; Nauman, R., 'Einige Beobachtungen in Eflatun Pınar', Mansel'e Armağan, I, Ankara, 1974, s.467-474.

42 Garstang, J., The Land of the Hittites, London 1910, s.40-55.

43 Taşyürek, O. A., " Sillifke 'Keben' Hitit Kaya Kabartması, Türk Arkeoloji Dergisi, Ankara 1976, s.97-102.

bulunan Sanoğlan (Belören) Höyüğü'nde II. bin yıl keramiği (Çizim 1,2,3) bulunmuştur(44) Ayrıca, Anamur ile Aydınçık arasında bulunan Gözce Köyündeki bir havuz temizlemesinde II. binyıldan antik çağa kadar tarihlenebilecek idoller bulunmuştur(45). J.Mellaart Suğla Gölü çevresinde yaptığı yüzey araştırmalarında Büyüktepe, Ortakaraviran Höyüğü II, Evreği Höyüğü ve Karahisar Höyüklerinde M.Ö. II. bin yıla ait buluntular elde etmiştir(46). Ayrıca arkeolojik bulgulardan klasik ve hellenistik dönemde yerleşme olduğu anlaşılan Bozkır ile Hadım sınırları arasında yer alan Holuslar (İğdeören) kaya kabartmaları (Resim: 3,4) Geç Hitit etkilerini yansıtmaktadır. Ancak bu Hitit etkilerinin yanında Frig etkilerinin varlığı da dikkati çekmektedir(47).

Hitit devleti Ege Göçleri sonucu yıkılınca, Anadolu'da karanlık bir dönem başlamıştır. Bu zor dönemde, Mısırlılar Merneptah'ın saltanatı sırasında, Anadolu'nun Ura limanına Fenike gemileriyle zahire yardımında bulduklarını Karnak mabedi duvarına yazmışlardır(48). Ura, Hitit devleti ve Kizzuvatna sınırında bir yerde yer almaktaydı. Ura günümüze kadar çeşitli bilim adamları tarafından Akdeniz kıyısındaki limanların bazılarını lokalize edilmeye çalışılmıştır (49): Bu bilim adamlarından Ramsay'a göre, Uzuncaburç'un 3 km. uzağında günümüzde Ura olarak bilinen klasik dönemdeki Olba'nın bulunduğu yerdedir. Comellus tarafından ise, Silifke'nin yak. 19 mil batısındaki Ayaş limanına (klasik dönemdeki Elausa) yerleştirilmektedir. Albright 'ın Ura'yı Silifke yakınlarına önermesi, A. Lemaire ve H. Lozachmeur tarafından da kabul edil-

44 French, D., 'The Site of Dallsandos', *Epigraphica Anatolica*, Bonn, 1984, s.9.

45 Bahar, H., *Age.*, s.73. Lev., XXXV.

46 Mellaart, J., 'Second Millennium Pottery from the Konya Plain and Neighbourhood', *Bulleten*, XXII, 87, 1958, s.311 vd.

47 Bahar, H., *Age.*, Lev., XXVII- XVIII; Burada üç ayrı kısımda kaya kabartması vardır. Kabartmaların en doğusunda olan kısımdır. Bir niş içinde yer alan bu resimde ellerinde mızrak ve orak olmalıdır. Kabartmanın ön kısmındaki platformda sunu yapmak için bir çukur yer aldığından bir tann tasvir olmalıdır(Res., 24). Bu kabartmanın hemen batısında bir savaş sahnesi yer almaktadır. Ell mızraklı olan askerin baş hizasında sağlı sollu iki tarafında grekçe kitabe yer almaktadır(Res., 22). Bu savaş sahnesinin batı gerisinde bir kabartma daha yer almaktadır(Res., 23). Bu kabartmada sol elinde bir mızrak ve sağ elinde orak tutan bir kişi yer almaktadır. Bu resim ile Hitit ve Geç Hitit figürleri arasında yakın bir benzerlik vardır. Kıyaslama için Bkz., Bittel, K., *Die Hethiter*, München, 1976; Akurgal, E., *Späthethitische Bildkunst*, Ankara, 1949, Tablo. II, XIX, XXV.; Elinde orak tutan asker kabartmaları İsaurla bölgesinin yaygın özelliklerindedir. Konya Arkeoloji müzesinde bulunan ve İsaurladan getirilmiş asker kabartmalar üzerinde duran Bittel bu tür resimlerdeki Frig etkilerine de işaret etmektedir. Bu konuda Bkz. Bittel, K., *Aus Isaurien*, *Anadolu Araştırmaları*, X, İstanbul, 1986, s.471- 479, Tab., I- III.

48 Mellaart, J., *Beycesultan and Hittites*, *Mansele Armağan*, I, s.514.

49 Beal, R. H., *The Location of Cilician Ura*, *AS.*, XVII, 1992, s.65-73.; Stilweel, M.T., *Olba In cRough Cilicia*, *Michigan*, 1968, s. 153 vd., 178.

miştir. Beal bu görüşlere ek olarak, L. Zoroğlu'nun yapmış olduğu Kelenderis (Aydincık) kazılarında(50) Ura'ya ait bulguların çıkacağını ümit ederek, burasının Ura olabileceğini ima etmiştir. Ura M.Ö. I. binyıl belgelerinde de yer almaktadır. Bu belgeler Hitit Devletinin yıkılış dönemi ve Anadolu'nun Yeni Babil dönemindeki işgali ile ilgilidir. Bölgenin M.Ö. I. binyıl tarihini ele alırken sırası geldiğinde bu belgelere temas edeceğiz.

2) M.Ö. I. Bin Yıl:

Ege Göçlerinden yaklaşık 400 yıl sonra Anadolu'da Frigler bir devlet kurmuşlardı. Bu dönemde Önasya'nın en güçlü imparatorluğu haline gelen Asurlular güney Anadolu'daki Geç Hitit şehir devletlerini yutarak Orta Anadolu'ya kadar uzanan seferler yapmaktaydılar.

Asur yazılı belgelerinde Anadolu'nun yerel krallıkları ve zaman zaman Frigler ile mücadeleleri yer almıştır. Bu mücadelelerde antik dönemde İsauria olarak bilinen, konumuz olan bölge Asurlular ve Frigler arasında sınır konumundadır. Asurlular Que olarak adlandırdıkları Kilikia bölgesini M.Ö.9 y.yılda tamamen işgal etmişlerdi(51).

Asur belgelerinde Kilikia için Que denilirken batısında bulunan bölgeye Hilakku denilmekteydi(52). Çoğu bilim adamına göre; Hilakku Dağlık Kilikia'ya yerleştirilmiştir. Bu görüşe katılanlardan birisi de Afif Erzen olmuştur(53). Naster ise Hilakku bölgesini bu görüşten biraz daha farklı olarak kabul etmiştir. Ona göre Hilakku Dağlık Kilikia'nın kuzeyinde yer alan İvriz Dağı, Bulgar Dağları ve Guklık Dağları arasına yerleştirilmelidir(54). Forrer ise, bu iki görüşün de dışında Kayseri civanna bölgeyi yerleştirmiştir(55). Ten Cate buradan biraz güneybatıya yönelerek, bölgeyi Kilikia Geçitlerinin bulunduğu Orta Anadolu ve Çukurova arasındaki kısma koymaktadır(56). L.Zoroğlu Kelenderis'te yapmış olduğu kazılarda kentin tarihinin M.Ö. 8. yüzyıla kadar gittiğini ortaya çıkarmıştır. L. Zo-

50 Zoroğlu, L., Kelenderis, I, Ankara, 1994.

51 Luckenbill, D.D., Ancient Records of Assyria and Babylonia, I,(ARAB), Chicago, 1926, s.577, 582 vd.; Zoroğlu, L., Cilicia Trachela in the Iron Age: The Hilakku problemi, Anatolian Iron Ages,III, Ankara, 1994, s.301 vdd.; Bahar, H., Age., s. 20 vd.

52 Albright, W.F., Cilicia and Babylonia under the Chaldaen Kings, BASOR, 120, 1950, s.22

53 Erzen, A., Kilikien, Leipzig, 1940, s.58.

54 Naster, P.L., L'Asie Mineure et l'Assyrie aux.VIII, Bibliotheque du Museon,Louvain, 1938, s.22.

55 Forrer, E., Die Pronunzaintellung des Assyrischen Reichs, Leipzig, 1921, s.76.

56 Howink Ten Cate, H.J., The Luwian Population Groups of Lycia and Cilicia Aspera during The Hellenistic Period, Leiden, 1961, s.21.

roğlu Dağlık Kilikia'nın Hilakku ollabileceği tezine katılmamaktadır. Ona göre Yeni Babil belgelerinde geçen Pirundu önceleri de bölgeye verilen bir isim olmalıdır(57).

Bölgeye yapılan Asur seferlerine göz atarak bölgenin konumunu anlamaya çalışalım: ukurova bölgesi ile ilk irtibata geçen Asur hükümdarı III. Salmanassar'dır(M.. 858-824). III. Salmanassar hükümdarlığının ilk yıllarından itibaren batıya yönelik seferlere başlamıştır. M.. 858 yılında Amanoslari aşarak Anadolu'ya girişinin anısına burada bir zafer kitabesi diktirmiştir. Bundan sonraki dönemde Asur'un Hilakku gleri ile doğrudan temasları da başlar. O'nun M.. 839 yılında Que'ye yaptığı bir sefer sonucu Que tamamen Asur'un eline geçmiştir. III.Salmanassar bunu belgelemek için Que'nin başlangıcı ve sonuna birer zafer kitabesi diktirerek Asur hakimiyetini ilan etmiştir(58). Bu mücadeleden sonra Asur'un Tabal federasyonundan 20 krala karşı savaş yaptığını, Muti Dağı ve Tunni dağı maden yataklarını ele geçirdiğini öğreniyoruz. Bu arada Hupisna (Ereğli) kralına bir sefer yaparak ülkesine geri dönmüştür. 834/833 yıllarında Que'ye yeniden bir sefer yapar. Bu sefer sonucu Timura, Tanakun, Tarzu (Tarsus) ve Pakhri (Karatepe) ele geçirilmiştir(59).

III. Tiglatpileser döneminde bölge tamamen ele geçirilerek Asur'un bir eyaleti haline getirilir (M.. 739) ve Orta Anadolu'da bulunan Tabal, Tuvanuva (Tyana), Atuna ve Hupisna vergiye bağlanır(60). Hilakku hakkında bilgi verilmez. Biz bu krallıkların Ereğli'ye kadar uzandığını biliyoruz. Ereğli çevresine geçiş Kilikia Geitlerinden olacaktır. Hilakku bu bölgede olsaydı, Asurlular bu bölgeyi ele geçirince Hilakku'dan söz edilmeliydi. Öyleyse Hilakku daha batıda olmalıydı.

Ferrer'e göre Hilakku bölgesi V. Salmanassar zamanında ele geçirilmiştir. Naster ise bölgenin II. Sargon zamanında ele geirilmişini kabul etmektedir. II. Sargon zamanı Hilakku batıdaki komşusu Frigler (Muşkiler) ile müttefiktir. (Frig) Muşki kralı (Midas) Mita Asur'a ait olan Que'nin batı sınırlarını işgal eder. II. Sargon'un Friglerden geri aldığı şehirler içinde Harura'da bulunmaktadır. Harura'nın bugünkü Silifke olduğu düşünülürse, Friglerin Göksu Nehrinin ağzına kadar, belki de daha doğusuna kadar bölgeyi işgal ettikleri anlaşılmaktadır.

57 Zoroğlu, L., Kelenders., s.9, 15.

58 Hawkins, J.D., The Neo - Hittite states in Syria and Anatolia, CAH, III/II, Cambridge, 1982, s.390.

59 Yener, A.K., Niğde Ulukişla Bolkarıdağ Kurşun - Gümüş Yataklar ile ilgili alışmalar, Arkeometri nitesi Bilimsel Toplantı Bildirileri, IV, Ankara, 1984, s.103 - 108.

60 Hawkins, J.D., Age., s.394.

Yine Asur belgelerinde II. Sargon Hilakku ülkesini alarak içine surlar yaptırdığından ve bölgeyi iskan ettirdiğinden söz etmektedir. II. Sargon Que valisini Friglere karşı üç kez seferle görevlendirmişti. Bu seferlerin denize yakın sarp kayalıkların bulunduğu bir araziden yapıldığını ve bu arazinin bazı durumlarda arabalar için müsait, bazı durumlarda da müsait olmadığını ve yaya olarak geçilebildiğini öğrenmekteyiz. Ayrıca bölgede bulunan iki müstahkem şehir de ele geçirilerek tahrip edilmiştir. Bu seferler sonucu Frigler vergi vermek zorunda kalmıştır(61).

Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere, Hilakku bölgesi Frigler ile Asurlar arasında bir bölgededir. Bölge Asur egemenliğine girince Frigler ile Asurlar arasında bir nüfuz mücadelesi başlamıştır. Asur Frig mücadeleleri denize yakın dağlık bir bölgede meydana gelmiştir. Engebeli yayalann geçebileceği bir araziye geçen Asur güçleri Friglerin nüfuz alanına girerek onları vergiye zorlamıştır. Bu alanın aynı zamanda müstahkem şehirlerin bulunduğu bir alan olması Dağlık Kilikia ve dolayısıyla Isauria Bölgesini akla getirmektedir. Demek ki bu dönemde Isauria bölgesi Asur ve Frig devletleri arasında mücadelelerin yapıldığı tampon bir devlet idi. Ancak güçlü devletlerin bölgedeki varlığının zayıflaması sırasında bu bölgelerde yerel güçler hakim olmaktadır.

Isauria Bölgesi'nin Akdeniz'e geçiş noktalarında Frig kültürünün etkisiyle yapılmış eserler de mevcuttur. Bunlardan Bozkır'ın yak. 15 km. güney batısında bulunan Dibektaş Yaylasındaki kutsal alanda yer alan basamaklı yapı, yine Bozkır'ın yak. 20 km. güney batısında yer alan Sarot Yaylası ile Manavgat'ın Merdiven Gediği yaylası arasındaki kayaya oyulmuş basamaklar(Resim 5), bir diğeri de Hadim ile Alanya ilçesi sınırları arasında yer alan, Alanyalı yörüklerle ait Payallar Yaylası'ndaki kaya basamaklarıdır (Resim 6)(62). Konya'ya 80 km uzaklıkta Bozkır-Hadim yol kavşağında bulunan Belören (Sarıoğlan) Höyüğünde Frig çağına ait bir keramik parçası tespit ettik (Resim 7; Çizim 4,5). Kıbrıs keramiği olarak isimlendirilen benzerleri Kelenderis'te de bulunmuştur(63). Bu o dönemdeki Toroslann kuzeyi ile güneyi arasındaki ilişkiyi açıklaması bakımından ilginç olabilir.

61 Bahar, H., Age., s.78-80.

62 Bahar, H., Age., s.21.

63 Zoroğlu, L., Kelenderis 1992 yılı kazı ve onarım çalışmaları, XV. Kazı Sonuçları Toplantısı, II, Ankara, 1993, s.194.; Jones, R.E., Greek - Cypriot Pottery, British School at Athens, 1986, s.611, Lev.7.29; Akurgal, E., Phrygische Kunst, Ankara, 1955, s.16.

Asur kralı Asurbanipal yak. M.Ö. 633 yılında ölüp Asurlular uzak mesafedeki topraklarını kaybetmeye başlayınca Kilikia bölgesi de bağımsızlığına kavuşmuş olmalıdır. Yeni Babil döneminde ilk kez II. Nabukadnezzar Pirundu'dan Babil'e esirler götürmesinden söz etmesine rağmen bölge bağımsız olmalıydı. Medler ile Lidyalılar arasındaki savaşta Babil kralı ile Kilikia kralı Syennesis aracı rolündeydiler. Buradaki Labynatus Nabukadnezzar ya da onun adına hareket eden birisi olmalıdır. Syennesis ise Kilikia'nın batısında hüküm sürmektedir(64). Yine Kilikia kralı Syennesis'in Pers dönemi faaliyetleri hakkında Xenophon'un Anabasis'inde de bilgiler bulunmaktadır(65). Anabasis'teki Syennesis başka bir kişi olup Herodot'un sözünü ettiği Syennesis'in sülalesinden gelme bir hükümdar olmalıdır.

Bölgedeki Frig-Asur mücadelelerinin bir benzeri bu kez Yeni Babil Devleti ile Pirundu Krallığı arasında yaşanmıştır. Pirindu kralı Appuası ile Yeni Babil Kralı Neriglissar arasındaki bu çekişme, Frig kralı Midas ile Asur kralı II. Sargon arasındaki olayların bir devamı gibidir. Yeni Babil kaynaklarında Ovalık Kilikia için Hume ve Dağlık Kilikia için Pirundu denilmektedir(66). Pirindu doğuda Silifke'den batıda Gazipaşa'ya kadar uzanmaktaydı. Bu sırada Isauria'nın güney kesimlerinin Pirundu ve kuzey kesimlerinin zaman zaman Lidyalıların elinde olduğunu sanıyoruz. Yeni-Babil dönemine ait bir belgede (B.M. 25124) Neriglissar'ın Pirindu'ya yaptığı bir sefere genişçe yer ayrılmıştır(67):

Pirindu kralı Appuası ordularını bir ırmaktan geçirerek Hume'ye (Kilikia) saldırıya geçer. Bunun üzerine Neriglissar Hume'nin kıyı ovasında bulunan başkentinden Appuası'ya karşı bir harekete geçmiştir. Appuası ise yöresel müfrezeler ile desteklenmiş ordusunu dağlık bir alanda savunmaya çeker. Neriglissar bu orduyu yendi ve bölgeyi işgal etti. Babilliler birçok esir ve at ele geçirdi. Neriglissar Appuası'yu takibe koyuldu. Appuası ovalık alandan dağlık bölgede bulunan başkenti Ura'ya sığındı. Babilliler yoların bozuk olması nedeniyle tek sıra halinde yak. 100 mil (15 beru) yürüyerek Ura'ya ulaştılar ve bu şehri ele geçirdiler. Appuası Ura'dan atalarının krali başkenti olan Kirsu'ya kaçtı. Bu kent Ura'nın yak. 40 mil kuzey-batısında yer almaktaydı. Babil ordusu Appuası'yu kovalamaya devam etti, ancak Appuası buradan da kurtuldu. Bu

64 Herodot, I 74.; Wiseman, D.J., *Chronicles of Chaldaen Kings*, London, 1961, s.39.; Erzen, A., *Age.*, s.90.

65 Xenophon, *Anabasis*, I,23-25.

66 Wiseman, D.J., *Age.*, s.39,Hrt.,3.

67 Wiseman, D.J., *Age.*, s. 74 vdd.

şehir Babililer tarafından ateşe verildi ve birçok kişi bu yangında öldü. Nergilissar Kalykadnos boyunca güneye çekilerek bir adada bulunan Pitusu kentini ateşe verdi. Bu deniz çıkartması Babililer için oldukça güç olmuştur. Babililer Pirindu'yu boydan boya geçerek Ludu (Lidya) sınırındaki Sallune'ye (Selinus=Gazipaşa) kadar bölgeyi işgal ettiler. Appuasus kuzeydeki dağlık bölgeye kaçarak yine kurtuldu. Babililer Sallune'yi yakarak ülkelerine döndüler (Şubat - Mart , M.Ö.556) .

Pirindu seferinden iki yıl kadar sonra Nabonidus Babil ordusunu tekrar Hume üzerine sevk etti. Belki de Appuasus'un yeni saldırıları olmuştur. Bu sırada Appuasus Babil - Lidya sınırında bulunan Isauria içlerinde olmalıdır. Bölgedeki Babil varlığı pek uzun süreli olamadı(68). İran'da Medlerin yerinde yeni bir güç olan Persler M.Ö. 546/7 'de Lidya'ya M.Ö.539 yılında da Babil'e son vermişlerdi(69).

Yukarıda da temas ettiğimiz gibi Xenophon'un (M.Ö. 430-355) Anabasis'in de M.Ö. V. yüzyılın başlarındaki Kilikia kralı Syennesis ve onun eşi Epyaksa ile ilgili verilen bilgilerde bölgenin durumunu yansıtan ipuçları bulunmaktadır. M.Ö. 401 yılında Pers kralı Artakserkses'in kardeşi Kyros, Ispartalı kuvvetler ve paralı askerler ile Pers tahtını ele geçirebilmek için Batı Anadolu'daki Sardes'ten başlayarak Güney Mezopotamya'daki Kunaksa'ya kadar varan bir yolculuk yapmış ve buradaki savaşta ölmüştür. Bu ordu içinde bulunan Xenophon geçtikleri yollar hakkında bilgiler vermiştir. Bu bilgilere göre Kyros Sardes - Meandros (B. Menderes) kıyısı - Frigya içindeki Kolossal - Kelainai - Peltai şehrine vardı. Oradan da Frigya'nın Mysia yönündeki son şehri olan Çanak- Çömlek-Pazarı şehrine vardı. Oradan Kaystros Ovası şehrine vardı ve burada Kilikia kralı Syennesis'in karısı Epyaksa Kyros ile buluşmuşlardır; Thymbrion-Tyriainon ve oradan da üç günlük yürüyüşle , yirmi fersenklik yol alarak Frigya'nın son kenti İkonion'a (Konya) varmıştı(70).

Xenophon'dan anlaşıldığına göre bu dönemde Konya Frigya ile Lykaonia bölgeleri arasında yer almaktaydı. Kyros'un Konya'da üç gün kaldığını ve oradan Lykaonia içinde beş günlük yürüyüş yaptığını ve burasının düşman ülkesi olduğundan yağma ettirdiğinden söz etmektedir(71). Demekki Lykaonia ve gü-

68 Wiseman, D.J., s.39.

69 Herodot, I. 84 vd.,I. 178 vd.

70 Xenophon, Age., I. 4-19.

71 Xenophon, Age, I. 19.

neyindeki İsaoria bölgeleri Persler tarafından tam itaat altına alınamamıştı. Ya da Kilikia kralı Syennesis'e bağlı olup onlar ile ortak hareket etmekteydiler. Ancak Kyros'un ordusu içinde Kilikia kraliçesi ve muhafız birliğinin olduğunu düşünmek gerekirse, bu yağmalamaya karşı onun hiç bir tepkisinden söz edilmez. Demekki Lykaonia ve güneyi daha farklı güçlerin elindeydi. Üstelik Xenophon henüz Kilikia'ya varıldığından söz etmez. Kyros'un Lykaonia'da Kilikia kraliçesi ve yanında Menon'un da bulunduğu bir birliğin en kısa zamanda ülkesine ulaşabileceği bir yoldan gönderdiğini belirterek, kendisinin Kappodakya üzerinden Kilikia'ya geçtiğini anlatmaktadır(72). Buradan anlaşıldığına göre Ep-yaksa bugünkü Sertavul geçidinden geçerek Sillifke üzerinden gitmiş, Kyros Po-zantı üzerinden Külek Boğazı'ndan geçmişti. Ancak Kyros'un Sertavul üzerinden geçmeyi de kendisi için riskli bulduğu anlaşılmaktadır. Bu da gösteriyor ki en azından Konya'dan Sertavul'a kadar Perslerin kontrolü dışında bir bölge vardı.

Bu bilgilerin Orta Anadolu'da Frigya bölgesinden doğuya doğru Lykaonia, Kappadokya ve Kilikia bölgelerinin birbirini izleyen bölgeler olduğu anlaşılmaktadır. Fakat sözü edilen bu ovalık alanın güneyindeki dağlık alan konusunda bilgilerimiz bu kadar açık değildir. İlk çağın büyük çoğunluğunda bu dağlık alan yerel kralların ya da beylerin yönettiği özerk bir bölge konumunda olmuştur. Bölgenin dağlık oluşu ulaşım problemlerini ortaya çıkarınca büyük orduların sokulamadığı bu alan korsanların oluşturduğu hareketli küçük birliklerin elinde kalmıştır. Bu nedenle Akdeniz çevresinin genel karakterinde olduğu gibi bölgede de, dağların fiziki güç üstünlüğü ile ovaların kozmopolitik kültürel ve ekonomik zenginliği arasında saat sarkacı gibi bir gel git mücadelesi olmuştur(73).

Pers Dönemi bölgenin en güzel açıklayıcısı Cornelius Nepos tarafından yazılmış olan Datames Hanedanlığının hikayesidir(74). Cornellius Nepos Satrap Datames ile ilgili biyografisinde O'nun Kilikia'nın batısındaki dağlık alandaki (İsaoria) başarılı faaliyetleri ve şahsi etkilerini yazmıştır. Datames Karia'lı bir baba ve İskitli bir anadan dünyaya gelmiştir. Babası Camisares Kilikia ve Kappodokya'nın büyük bir kısmında valilik yapmaktaydı. M.Ö. 380 yıllarında ba-

72. Xenophon, Age., I.20.

73 Shaw, B.D., Bandit Highlands and Lowland Peace: The Mountains of İsayria-Cilcia, Journal of the Economic and Social History of the Orient, Vol.XXXIII/II, s.199-233.

74 Nepos,C.,Lucius Annaeus Florus Eptame of Roman History,(LOEB), XIV,London, 1929,s511 vd.;

basının bu görevine Datames getirildi. Nepos'un yazmış olduğu bu versiyon orijinalin Grekçe bir kopyası olmalıdır. O' nun gerçek adı "Datames" olmamalıdır. Bu şekilde söyleniş Grekçe çeviriden kaynaklanmaktadır. Asıl şekli Aramice'deki "Tadanmu" olmalıdır. Belgelerde bölgenin Datames tarafından kontrol altına alındığı, daha önceleri Asur ve Babil döneminde olduğu gibi temel ikili sistemin aynısı olduğu belirtilmiştir. O resmi ilişkileri düzenlemek için zaman zaman seferler yaparak, yerel halkın gücü dağların bütün bölgelerinde Datames gibi insanların eline geçti. Böylece dağlar kontrol altına alınarak Pers merkezli idaresine cevap verilebildi. Yerel kontrolün bu gibi örneklerinde Pers kralı geniş alanlarda yönetimini gerçekleştirmek için sert uygulamalara girişti. Bu sırada Thuys adlı Paflagonya'lı bir prens cesaretle bir şekilde Pers yönetimine karşı çıkarak isyan etti(75). Bu isyanın cezalandırılması için Datames görevlendirildi. Datames'in görevlendirilmesinin bir sebebi de bu adamın akrabası olmasıdır (76). Burada akrabalık bir çare olarak düşünülüp barış şartları askeri güç kullanılmadan çözülmeye çalışılmıştır. Burada akrabalık bir silah gibi kullanılmıştır. Thus'dan silahsız olarak ilerlemesi istenmiş ve sonuçta Thus ve ailesi Datames tarafından esir alınmıştır. Burada ova ve dağ arasındaki tezatlar da yansıtılmıştır. Thuys barbar bir dağ adamı olarak sergilenmektedir: Büyük bir vücut, kötü bir görüntü, siyah yüzlü, uzun saçlı ve kaba sakallı. Datames Pers kralına bölgeden göstereceği esirleri yanına alır. Thuys'u yıkayarak temiz ve sivil elbiseler giydirir. Datames'in giydirdirmiş olduğu kalın dağ ceketi ve kıldan yapılmış tunik (uzun entarî) ve bir av hayvanına takılan bir tasma ile esirini götürmesi vahşi bir görüntü sergiler. Pers kralı bunun sonucu Datames'e "Soylu Yönetici" ünvanı vererek mükafatlandırmıştır(77).

Datames Isauria ve çevresinde Pers yönetim zincirinin bir halkasını oluşturmuş ve bölgenin Pers satrabının kızı ile evlenmiştir. Datames bölge insanını kontrol altına almıştı. Ancak, O bölgede bağımsız bir devlet kurma isteği ile isyan edince Autophrodates onu cezalandırması için büyük bir ordunun başında görevlendirildi. Datames'in daha önce bölgedeki akrabılığı gibi Autophridates ile de arasında bir akrabalık mevcuttur. Bu arada aralarındaki ilişki de kopmuştur. Datames ile Autophrodates aralarında bir anlaşma yaparlar. Bu olaylarda Arobarzanes'in oğlu Mithridates arabuluculuğu yapmıştır. Mithridates

75 Nepos, C., Datames, II.2.

76 Nepos, Datames, II.3.

77 Nepos, C., Datames., II.3-4, III. 1-4.

Perslere karşı Datames'i destekler gibidir. Ancak zamanla bu iyi ilişkiler antipatiye dönüştü. Mithridates'in Datames'in kontrolü altındaki toprakların ne kadarına sahip olduğunu bilemiyoruz(78). Persler IV. yüzyıl boyunca bu şekilde bölgeyi kontrol altına almaya çalışmışlardır. Ne İskender ne de Selevkoslar aynı şekilde başarılı olabildiler.

Perslere karşı bir sefer yapan Büyük İskender M.Ö. 334 yılında Çanakkale Boğazı'nı geçerek Granikos'da (Bigaçayı) Persleri yenmişti. Anadolu'da kurtarıcı gibi karşılanmış kısa bir süre içinde Anadolu'nun büyük bir kısmını ele geçirmişti. Pisidya, Frigya ve Ancyra yolu ile Tatta (Tuzgölü) doğusundan Kilikia Geçitlerini kullanarak Kilikia'ya ulaşır(79).

Diodoros'un verdiği bilgilerden öğrendiğimize göre(80); İskender'in atadığı satrap Balakros bir isyan sonucu öldürülünce, M.Ö. 322 yılında İskender' in generallerinden Perdikkas Laranda ve Isauria'ya karşı bir ceza seferi düzenlemiştir. Diodoros'un ifadesinde bu şehirler Pisidia bölgesine aittir. Ancak Isauria'lılar ve Laranda'lıların şehirleri olduğu da belirtilmektedir. Diğer taraftan bölge Kilikia satraplığına bağlanmış ve bu satraplığa karşı bir isyan olmuştur. Bu isyanın sonucunda Perdikkas'ın Laranda'lılara ve Isauria'lılara yaptığı sefer sırasında Laranda'lıların şehri kısa sürede zaptedildi. İnsanları katledildi ve geriye kalanı da köle olarak satıldı. Isaurialıların şehri daha tahkim edilmiş bir yer olduğundan üç gün dayanabildi. Düşman eliyle alçalarak ölmektense, Isaurialılar önce çocuklarını, eşlerini ve ebeveynlerini evlerine kapatıp ateşe verdiler. Son ana kadar Makedonyalı askerlere karşı savaştılar ve teslim olmamak için kendilerini de ateşe atarak şerefli bir ölümü tercih ettiler. Perdikkas şehri ele geçirip askerlerine yağmalattığında bir çok yılların birikimi olan altın ve gümüşü yağmalamışlardı.

Diodoros'un verdiği bu açıklamalardan Isauria'nın bir şehirden çok halka verilen bir isim olduğunu anlamaktayız. Belki de şehirlerinden dolayı bölgedeki halka bu isim verilmişti.

Pers dönemindeki yönetim sisteminin Hellenistik dönemde bölgede kurulamadığı anlaşılmaktadır. Perslerin yöresel beyleri akrabalıklarla bağlamaya çalışmasına karşın, Hellenistik dönemde tepeden inme atamalar olduğu anlaşılmaktadır.

78. Nepos, C., VI.3,X.2,XI.1.;Shaw, B.D.,Agn.,s.214 vd.

79. Arrianus, Anabasis, I 11-26.

80. Diodoros, XVIII.22.

Selevkoslar'ın ve Ptolemaioslar'ın bir süre bölgedeki etkisinden söz edilebilir. Ancak Bergama'nın hürriyetine kavuşması, Romalıların hamiliğinde Antiochos III ile yapılan Apemeia barışı (M.Ö:188) sonucunda bölge Silifke'ye kadar Bergama nüfuz alanına girmiştir. Anadolu'nun batı ve güney-batısındaki bazı bölgeler Rodos'a verildi(81). Apemeia Barışı sonucunda Romalılar Manlius başkanlığında bir heyetle Çanakkale'ye geldiler; Bergama ve Galatlar ile yaptıkları antlaşmalara göre Galatlar Galatya dışına çıkmamayı kabul ettiler.

Kartaca ve Makedonya krallığının ortadan kalkması ile Roma'da Anadolu'yu fethetmek için istekler artmıştı. Anadolu'daki en güçlü devlet olan Bergama'nın M.Ö. 129 yılında geleceğini Roma'ya bırakması(82) sonucu artık Roma isteklerini gerçekleştirebilirdi.

Romalıların bu tarihten itibaren Anadolu'daki etkileri giderek artmıştır. Marcus Antonius Kilikla korsanları ile mücadelesi sonucu M.Ö. 102 yılında Kilikla Eyaletini kurdu. O çok az bir başarı elde edebildi. Bölgede M.Ö. 90 yıllarında Lucius Sulla valilik yapmıştır. Bölgedeki problemler bu dönemde de bitmiş değildir(83).

Antik coğrafyacılarından Strabon (M.Ö.69 - M.S.19) bölgenin Roma dönemindeki coğrafi ve siyasi durumu hakkında bazı bilgilere yer vermektedir: Publis Servilius Yaklaşık olarak M.Ö. 74 yılında İsaüria'ya bir sefer yapmıştır. Bu sefer sonunda Romalılardan bağımsız olarak yaşayan bölge kontrol altına alındığı gibi korsanlara ait olan deniz kıyısındaki bir çok kale de yıkılmıştır. Demekki P. Servillius'a kadar Akdeniz ile Konya Ovası İsaürialı korsanların kontrolundaydı. Bölgede Roma'nın egemenliğini ilk kez gerçekleştirdiği için P. Servillius'a İsauricus ünvanı verilmişti(84).

Servillius'tan sonra korsanların hareketleri bitmiş değildir. Bu kez korsanları imha etme görevi Pompeius'a verildi. Pompeius bin üç yüzden fazla gemiyi ateşe verip, korsanların yerleşme yerlerini tahrip ederek, korsanları Soli ve Dyme gibi şehirlere iskan etmiştir(85). Pompeius korsanları imha ettikten sonra bölgede düzenlemelere gitmiştir. M.Ö. 64 yılında Kilikia eyaletinde yaptığı dü-

81 Strabon, XIV. 671; Livius, XXXVII.38,39,6, 56,2; Polyblus, 21.44; Stillweel, Olba In Rough Cilicia,Michigan, 1968,75

82 Polyblus, XXIII,13.

83 Shaw, Agm., s.220.

84 Strabon, XII. 569, XIV.665, 671.

85 Strabon, XIV.665.

zenlemelere göre; Eyalet Kilikia Pedias, Kilikia Trakheia, Pamfilia, Pisidia, İsauria ve Likaonia altı bölgeye ayrılmıştı. M.Ö. 51 yılında Kilikia Prokonsülü olan Cicer'o'da birtakım değişikliklere gitmiştir(86). İsauria bu düzenleme sonucunda İkonium merkezli Likaonia Birliği içinde yer almış olabilir. Daha sonra Romalılar ve Parthlar arasındaki mücadeleler sonucu, bölgede bir takım vassal krallıklar kurulmuştur. M.Ö. 39 yılında Amyntas Galatya krallığına getirildi(87). Bu krallıkların kuruluşu sadece Parth mücadelesinden kaynaklanmamış bölgenin coğrafi yapısı ve korsanların sürekli faaliyetleri de bu yönetim şeklini ortaya çıkarmıştır. Daha önceleri Perslerin de böyle bir uygulamaya gittiğini belirtmiştik. Bu konuda Strabon şu yorumu yapmaktadır:

"Bu karada dağların yüksek oluşu ve üzerlerinde geniş yaylara ve mevalara sahip olan kabilelerin oturuşundan, gemi yapımında kullanılan kerestenin varlığından ve aynı zamanda limanların, kalelerin ve gizli yerlerin oluşundandır. Bütün bunları göz önüne alarak söylüyorum, Romalılar, burada adaleti uygulamak için her zaman yerinde bulunmayan ve beraberinde silahlı kuvvetler bulundurmamak zorunda olan Romalı valiler yerine, bölgenin krallar tarafından yönetilmesinin daha iyi olacağını düşündüler."(88). M.Ö. I. yüzyılın sonlarına ait bölgenin coğrafi ve siyasi durumu için Strabon önemli bilgiler vermiştir.. İlk kez Strabon İsauria'yi coğrafi bir bölge olarak tanımlamıştır:

"Taurosların yakınındaki İsaurike de Lykaonia'ya dahildir. Burada aynı ismi taşıyan ve birine "Isauria Palala" (palala Isauria) ve diğesine "Isauria Nova" (nea Isauria) denen iyi tahkım edilmiş iki köy vardır. Bir çok köy de bunlara tabi idi ve hepsi de haydut yatağı idi."(89). Strabon sözlerinin devamında bu köylerin Servilius tarafından itaata alındığını belirttiikten sonra, Isaurike'nin Derbe ile komşu olduğunu ve Kappodakya'ya yakın olan Derbe'nin tiran Antipatros Derbetes'in krali ikametgahı ve Laranda'ya sahip olduğu anlatır. Bu tanımlamadan İsaurike'yi İsauria olarak kabul edersek, Kapadokya ile sınırları Derbe yakınlarından geçtiği anlaşılmaktadır. Ancak Strabon kitabının bir başka yerinde İsauria'nın yerini tanımlarken bu kez de Kilikia'nın bir alt bölgesi imajını vermektedir:

86 Özsait, M., Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi, İstanbul, 1985,s.80 vd.

87 Özsait, M., Age., s.78. ; Shaw, B.D., Agm., s.223.

88 Strabon, XIV. 671.

89 Strabon , XII. 569.

Toros'un dışında kalan Kilikia'ya gelince onun bir parçası Trakheia ve diğeri Pedias ya da Kilikia Kampestris olarak adlandırılır. Trakheia'yı soracak olursanız, kıyısı dardır ve düzlük toprağı yoktur veya ancak tek tük vardır. Ve ayrıca Toros'un eteğinde uzanan Isauria bölgesinde ve Homanadeis'den Pisidia'ya kadar giden kuzey tarafında yoksul bir geçim sağlar; ve aynı ülke Trakheitos olarak da adlandırılır ve orada oturanlara da Trakheiotlar denir..."(90), demektedir.

Bu bilgilerden Isauria bölgesinin Lykaonia ve Kilikia bölgelerinin arasında yer aldığını, belki de bu bölgelerin bir alt bölgesini oluşturduğunu anlamaktayız.

Yukarıda Romalıların Isauria bölgesinin kontrolunu Galatya kralı Amyntas'a bıraktığına temas etmiştik. M.Ö. 31 yılında Actium savaşında Augustus'un yanında Antonyus'a karşı yer alan Amyntas, Augustus tarafından Galatya krallığı başında bırakılarak ödüllendirilir. Strabon kitabında, Amyntas'ın Isauria'daki faaliyetlerine de yer vermiştir. Amyntas Derbe ve her iki Isaura'ya sahiptir. Amyntas Isauria'ya yaptığı bir seferde Isaura Palaia'yı tahrip ettirmiştir. Yerine kendisi için krali bir ikametgah yaptırmak istemiş ve surlar yaptırmaya başlamıştır. Ancak Homanadeis ülkesinde Homanadlar ile yaptığı bir savaş sonucunda Homanad tiranının kurduğu bir tuzak sonucu öldürülmüştür. Bölge Amyntas'ın ölümü ile tekrar karışıklıklar içine girmiştir(91). Roma imparatoru Augustus bölgeyi kontrol altına alabilmek için bir takım koloniler kurmuştur. Bu konuyu, ayrı bir makalede ele alacağız.

SONUÇ:

Antik Çağ'da Isauria olarak bilinen bölge Konya Ovası ile Akdeniz arasında Torosların kuzeyinde yer almaktadır. M.Ö. II. bin yılda Hititlerin Luwiya ya da Tarhuntassa olarak adlandırdıkları bir bölgedir. Bölgenin kuzey kısımları Çarşamba Suyu nedeniyle Hulaia Nehri ülkesi olarak da adlandırılmıştır. M.Ö. I. bin yıl başlarında Asurlular'ın Hilakku dedikleri bölgenin batı kısımlarını işgal etmektedir. Asurlulardan sonra Yeni-Babililer'in Pirindu olarak adlandırmış olduğu bölgenin ise kuzey kısımlarını oluşturmuştur. Klasik Dönemde ise Pisidia, Dağlık Kilikia ve Lykaonia bölgeleri arasında yer almaktadır. Antik dönemde bölge adı olarak ilk kez kaynaklarda Isauria olarak geçmektedir. Yine Dağlık Ki-

90 Strabon, XIV. 669.

91 Strabon, XII.569. Özsait, M., Age., s.83.; Shaw, B.D., Agm., s.228.

likia, Lykaonia, Pisidia ve Kapadokia arasında yer almaktadır. Roma imparatorluk dönemindeki bazı düzenlemeler ile bölgenin sınırları zaman zaman Sillifke'den Konya'ya kadar uzanmıştır.

Bütün anlatılan bu dönemlerde M.Ö. III. binyıldan itibaren bölgenin Luwi kökenli kavimler tarafından iskan edildiği anlaşılmaktadır. M.Ö. II. binde bölgeye Luwiya ya da Tarhuntassa denilmesi ve yer isimlerinin çoğunun Luwi kökenli isimleri yansıtması bunun işaretidir. Yukarıda - anta ve - assa suffixleri ile biten şehirler Luwice isimlere örnek teşkil etmektedir(92). Bölgedeki bu ve benzeri takılar bulunan yer isimleri Roma dönemine kadar varlığını sürdürmüştür(93).

Bölgenin jeopolitik olarak konumu nedeniyle ilk çağ boyunca idari problemler yaşanmıştır. Bu problemlerin üstesinden gelebilmek için bölgeye egemen olmak isteyen devletlerin yerel krallar ile çözüm aradığı görülmektedir. Hititler hükümdar sülalesinden atamalar yapmış olmasına rağmen bölgeye ayrıcalıklı haklar vermişti. Persler yerli krallar ile durumu kontrol altına almaya çalıştılar. B. İskender'in atadığı satraba karşı isyan olmuş ve isyan sonunda satrap öldürülmüştü. Romalıların da zaman zaman Galatya krallığı ile bu sorunu çözmeye çalıştığı görülmektedir. Ancak coğrafyanın da ortaya çıkardığı olumsuz etkiler belki de en çok Romalıları uğraştırmıştır. İsaüralı ya da Kilikialı korsanlar yıllarca Roma yönetimini etkilemiştir.

İsauria Bölgesi'nin en geniş sınırlarına ulaştığı dönem ile Hititler dönemi Tarhuntassa Krallığı'nın sınırları çakışmaktadır. Demek ki, bölge iki bin yıla yakın belli bir kültürel ve siyasi birlik oluşturmuştu. İleride bölgede yaptığımız yüzey araştırmalarında elde ettiğimiz kültürel kalıntıları yansıtan çalışmalarımıza yer vereceğiz. Bu çalışmalarda anlatmaya çalıştığımız tarihi olaylarla, sanat eserleri arasında, bir paralellik kurulacağını sanırız.

92 Goetze, A., Kleinasien, München, 1957, s.49 vd.; Laroche, E., Age., s. 20 vdd.

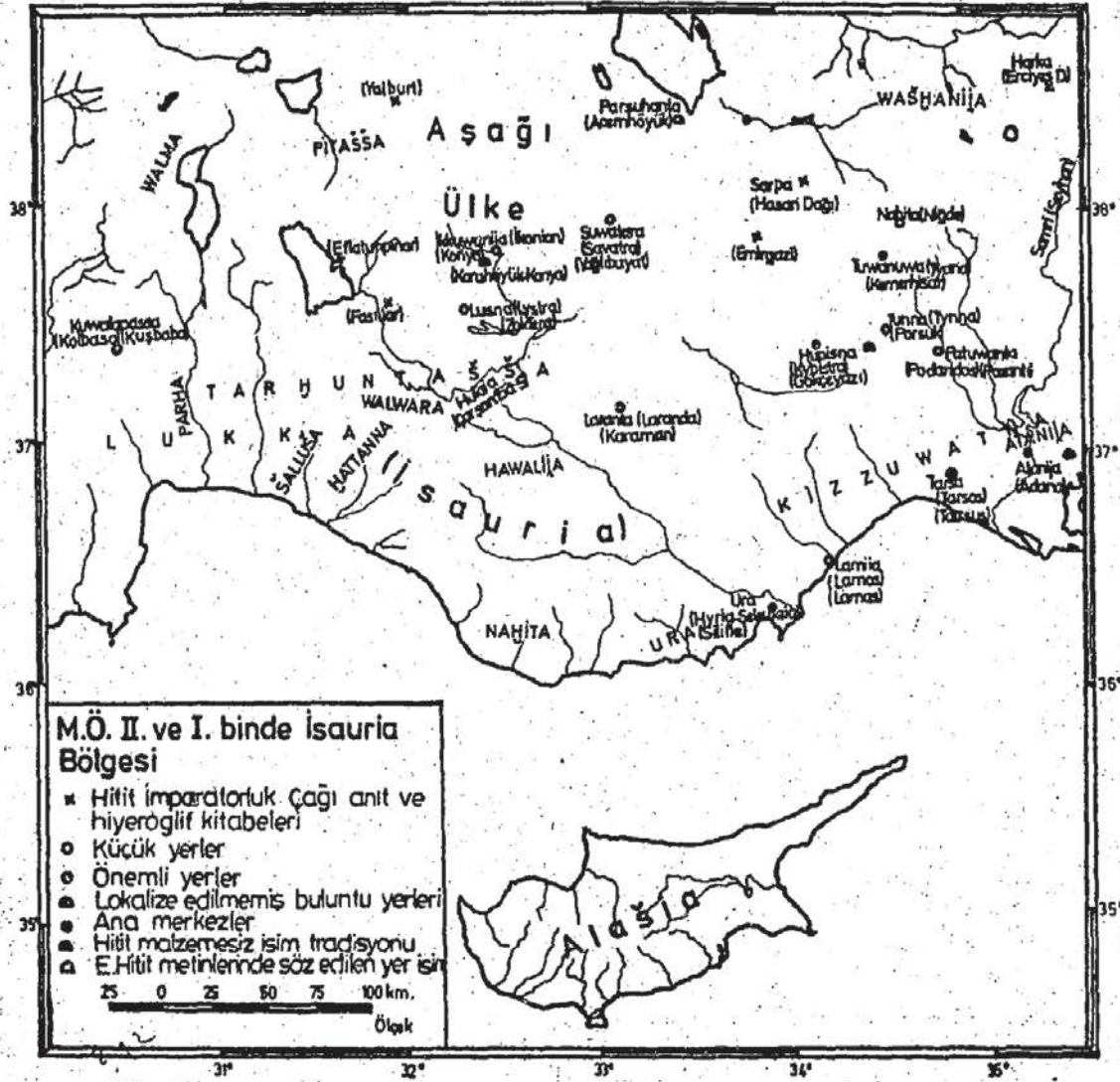
93 Houwink ten Cate, Ph.H.J., Age., s.188 vdd.

HARİTA VE RESİMLER

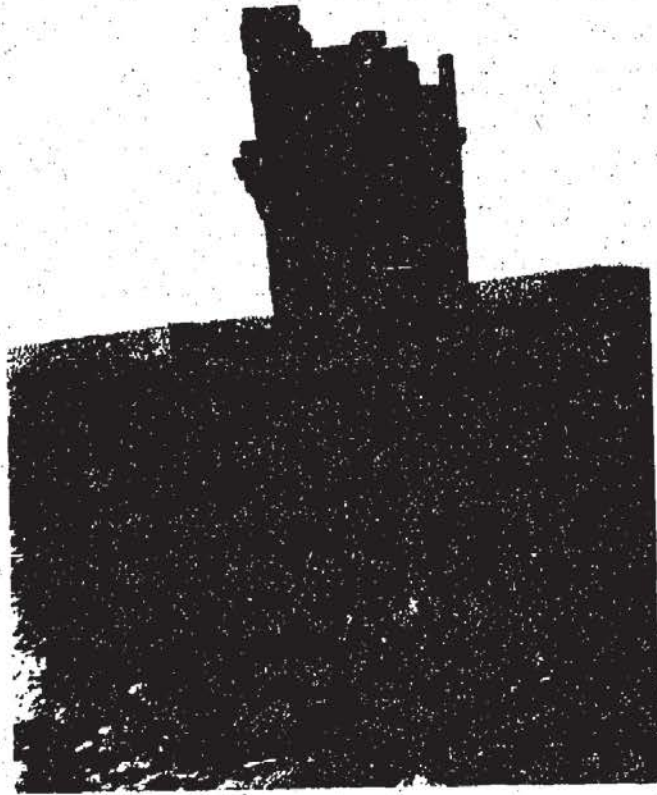
- Harita: 1 M.Ö. II. ve I. Binde İsauria ve Çevresi: Haritamızı yaparken TAVO B III 6'dan faydalanılmıştır.
- Resim: 1 Isaura Nova (Zengibar Kale) Burçlarından birisi.
- Resim: 2 Hititler Dönemi Hulaia Nehri olarak bilinen Çarşamba Suyu'ndan bir görünüş. Köprü Karamanlılar Dönemi (?).
- Resim: 3 Holuslar Kabartması (Batı yöndeki).
- Resim: 4 Holuslar Kabartması (Ortadaki savaş sahnesi).
- Resim: 5 Merdiven Gediği Kutsal Alanı (Manavgat - Merdiven Gediği Yaylası).
- Resim: 6 Payallar Kutsal Alanı (Alanya - Payallar Yaylası)
- Resim: 7 Sarıoğlan H. Demir Çağ Keramiği.

KATALOG

- Çizim : 1 Sarıoğlan H.(Belören): Devetüyü renkte hamurlu, ince kum katkı, iyi pişmiş, kendinden astarlı ve çark yapımı.
- Çizim: 2 Sarıoğlan H.: Açık kahverengi hamurlu, kumkatkılı, iyi pişmiş kendinden astarlı, çark yapımı
- Çizim: 3 Sarıoğlan H.: Açık kahverengi hamurlu, ince kum katkı, iyi pişmiş, kendinden astarlı, açkılı ve çark yapımı.
- Çizim: 4 Sarıoğlan H.: Kahverengi hamurlu, ince kum katkı, iyi pişmiş, kendinden astarlı, açkılı , çark yapımı
- Çizim: 5 Sarıoğlan H.: Kahverengi hamurlu, orta kum, taşçık ve mika katkı, iyi pişmiş, dışı krem astarlı, dışı silik açkılı, çark yapımı, dışda içiçe paralel- kahverengi daireler var.

Resim: 1

Resim: 2

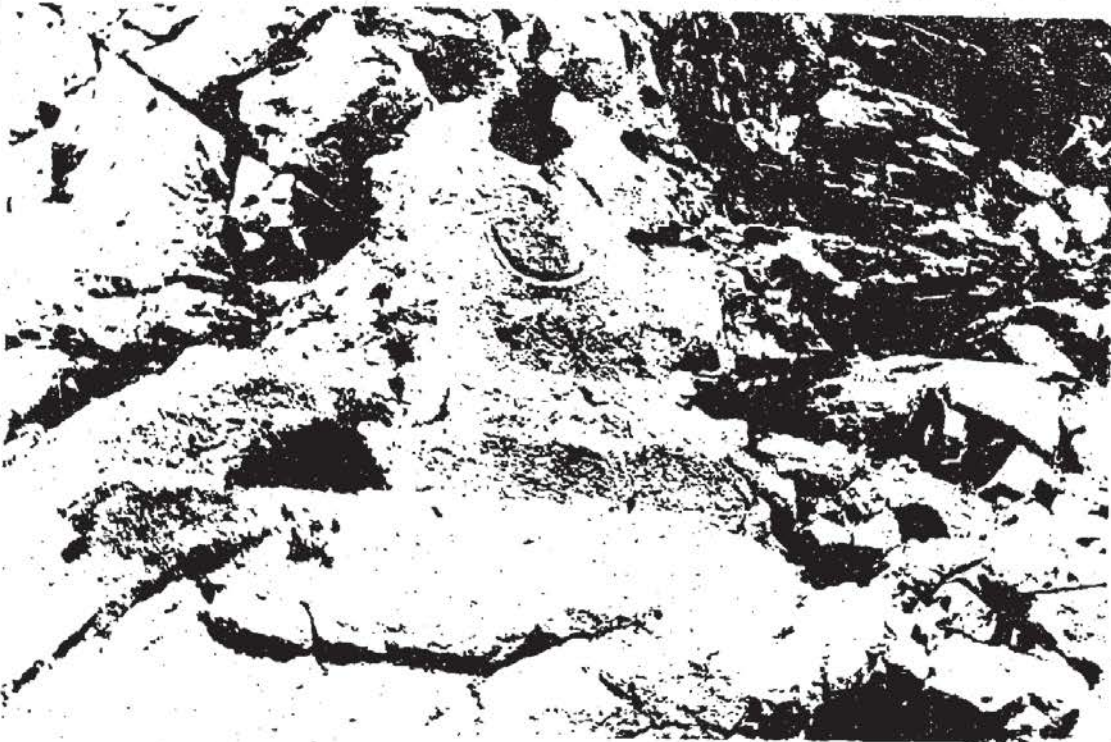
Resim: 3

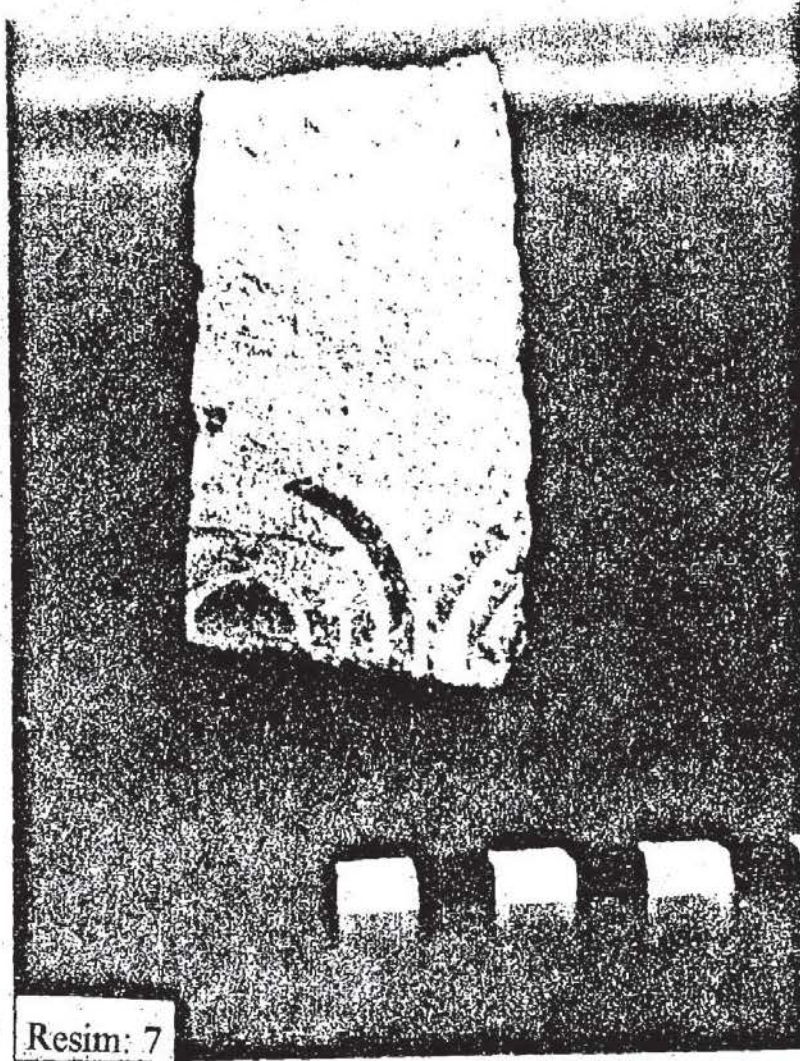
Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

